

Вступна мотивація активізує навчальну діяльність студентів, сприяє формуванню початкового бажання освоїти навчальний матеріал, викликає інтерес до процесу навчання. Поточна мотивація забезпечує оптимальне педагогічне спілкування в процесі навчання, сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальної діяльності та підтримує цей інтерес на всіх етапах навчання. Вступна мотивація може здійснюватися у формі бесіди, демонстрації предмета або явища, на яке буде спрямовано весь процес навчання. Поточна мотивація для підтримання постійного інтересу до навчання може здійснюватися різними методами, відповідно до етапів формування діяльності:

- у процесі його пояснення (бесіда, лекція, розповідь),
- у ході виконання практичних завдань (розв'язання задач, вирішення завдань, виконання лабораторних робіт);
- у процесі контролю (поточний, підсумковий, заключний).

Основними прийомами мотивації в процесі викладу нового матеріалу є орієнтація навчального матеріалу на його практичний зміст, на конкретну професійну діяльність, демонстрація в мовленні практичного використання теоретичних положень, які наводяться. Основні прийоми, які викладач може використовувати в поточній мотивації на етапі формування і контролю діяльності, – це створення завдань оптимальної складності, новизна та непередбачуваність завдань, позитивний зворотний зв'язок або інформування студентів про успішність їхньої діяльності.

Слід зазначити, що мотивація навчання складається з багатьох сторін, що змінюються і вступають у нові відносини одна з одною (суспільні ідеали, зміст навчання для студента, його мотиви, мета, емоції, інтереси й ін.). Тому становлення мотивації – це не просте посилення позитивного чи негативного ставлення до навчання, а й ускладнення структури мотиваційної сфери та спонукань, що входять до неї, встановлення нових, більш зрілих, іноді суперечливих відносин між ними. Ці окремі сторони мотиваційної сфери (і складні, діалектичні відносини між ними) мають стати об'єктом керування вчителя [2].

Отже, демократичність, правильна мотивація, спільна дослідницька діяльність, знижений або, навпаки, скрупульозний контроль виконання завдань і змішані підходи в спілкуванні з різними студентами здатні зацікавити студента й активізувати його внутрішній потенціал на навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канюк С. С. Психологія мотивації: навчальний посібник / С. С. Канюк. – К. : Либідь, 2002 – С. 238 – 248.
2. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М., 1990. – 212 с.
3. Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников / М. В. Матюхина. – М. : Просвещение, 1984. – 198 с.

УДК 378.147:372.611:378.661(477-25)

Синицька А. М., Остапюк Л. І., Дзевульська І. В., Тимошенко І. О.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА КАФЕДРІ АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ

Мета дослідження: аналіз доцільності використання адекватних методів і прийомів навчання залежно від дидактичних завдань підготовчого, основного та

зключного етапів практичного заняття з анатомії людини; конкретизація застосування інтерактивних методів і прийомів, проблемного навчання в реалізації компетентнісного підходу на кафедрі анатомії людини. Ураховуючи, що контингент студентів перших курсів не завжди професійно орієнтований у новому освітньому середовищі, важливою є роль викладача, який має здійснювати свою педагогічну діяльність у кількох напрямках – навчальному, методичному, дослідницькому, виховному, а тому одним із найважливіших факторів у формуванні якості освітнього процесу на кафедрі є компетентність викладача. Основною передумовою результативного навчання студентів першого курсу на кафедрі є системні заходи з їх адаптації до навчання в університеті та організаційно-методичні прийоми викладання дисципліни. На практичних заняттях викладачі заохочують студентів до інтерактивного використання складових електронного навчально-методичного комплексу: конкретних методичних рекомендацій, переліку теоретичних питань і практичних навичок до модуля, відповідних матеріалів із візуалізації. Вибір викладачами кафедри анатомії методів і прийомів навчання відповідає цільовому призначенню відповідного етапу заняття. Особлива роль для формування основ загальних і професійних компетентностей належить інтерактивним методам навчання: кейс-методу, методам “мозкового штурму”, практичній роботі та проведенню ділової гри в малих групах, фронтальному опитуванню студентів. Зазначене вище диктує доцільність удосконалення системи підвищення кваліфікації викладачів і поліпшення зворотного зв'язку зі студентами (“feedback”).

Ключові слова: методи навчання, компетентності, партнерські відносини.

The purpose of the study: the analysis of the expediency of the use of rational methods and methods of training, depending on the didactic tasks of the preparatory, main and final stages of the practical lesson in human anatomy; the specification of the use of interactive methods and techniques, problematic learning in the implementation of the competence approach at the Department of Human Anatomy. Considering that the contingent of first-year students is not always professionally oriented in the new educational environment, the role of a teacher who should carry out his pedagogical activity in several directions – educational, methodical, research, educational is placed first and therefore one of the most important factors in the formation of quality the educational process at the department is the teacher's competence. The main premise of effective teaching of first-year students at the department is the systematic measures for their adaptation to university studies and organizational and methodical teaching methods of discipline. At practical classes, teachers encourage students to interactively use the components of the electronic teaching and learning complex: specific methodological recommendations, a list of theoretical issues and practical skills to the module, the corresponding materials on visualization. The choice of teachers of the department of anatomy of methods and techniques of training corresponds to the purpose of the appropriate stage of the class. A special role for the formation of the foundations of general and professional competencies belongs to interactive teaching methods: case methods, brainstorming techniques, practical work and running business games in small groups, and frontal survey of students. The foregoing dictates the expediency of improving the system of elevating a qualification of teachers and improving feedback from students.

Key words: methods of training, competence, partnership.

Цель исследования: анализ целесообразности использования адекватных методов и приемов обучения в зависимости от дидактических задач подготовительного, основного и заключительного этапов практического занятия по анатомии человека; конкретизация применения интерактивных методов и приемов, проблемного обучения в реализации компетентностного подхода на кафедре анатомии человека. Учитывая, что контингент студентов первых курсов не всегда профессионально ориентирован в новой образовательной среде, на первое место отводится роль преподавателя, который должен осуществлять свою педагогическую деятельность в нескольких направлениях – учебном, методическом, исследовательском, воспитательном, а поэтому одним из важнейших факторов в формировании качества образовательного процесса на кафедре является компетентность преподавателя. Основной предпосылкой результативного обучения студентов первого курса на кафедре являются системные меры по их адаптации к обучению в университете и организационно-методические приемы преподавания дисциплины. На практических занятиях преподаватели стимулируют студентов к интерактивному использованию составляющих электронного учебно-методического комплекса: конкретных методических рекомендаций, списка теоретических вопросов и практических навыков к модулю, соответствующих материалов по визуализации. Выбор преподавателями кафедры анатомии методов и приемов обучения соответствует целевому назначению соответствующего этапа занятия. Особая роль для формирования основ общих и профессиональных компетенций принадлежит интерактивным методам обучения: кейс-методу, методам "мозгового штурма", практической работе и проведению деловой игры в малых группах, фронтальному опросу студентов. Указанное выше диктует целесообразность совершенствования системы повышения квалификации и улучшения обратной связи со студентами ("feedback").

Ключевые слова: *методы обучения, компетентности, партнерские отношения.*

Вступ. Нові Державні стандарти вищої освіти галузі «Охорона здоров'я» формулюють результати вивчення навчальних дисциплін у компетентностях і орієнтовані на підготовку фахівців, яким притаманні глибокі знання, вміння їх застосувати, активність, креативність, уміння працювати з людьми, самостійність у вирішенні професійних питань, мобільність, самовдосконалення, конкурентоздатність, що потребує запровадження нових технологій навчання та, відповідно, оновлення змісту, впровадження нових форм, методів і прийомів навчання.

Поняття «компетентнісна освіта» вперше виникло в США наприкінці ХХ ст., основою для якого стали вимоги бізнесу і підприємництва стосовно випускників вищих навчальних закладів у зв'язку з їхньою невпевненістю і браком освіти для інтеграції та застосування знань під час прийняття складних рішень у конкретних ситуаціях [1, с.43].

Матеріали Європейського проекту Тюнінг «Гармонізація освітніх структур у Європі» [2] як методологічна основа оновлення стандартів вищої освіти в Україні – учасниці Болонського процесу, обґрунтовують необхідність запровадження сучасної парадигми з метою вдосконалення вищої освіти, її прозорості та привабливості для студентів різних країн:

- компетентнісний підхід у побудові та реалізації навчальних програм;

- навчання, орієнтоване на результати;
- студентоцентроване навчання;
- навчання, орієнтоване на вихід.

Методологія Тюнінга та рекомендації «Довідника користувача Європейської кредитно-трансферної системи» [3, с. 22-26], вимоги Державних стандартів вищої освіти є основою для визначення результатів навчання в предметних компетентностях у навчальних програмах з анатомії людини для студентів різних факультетів та в методичних рекомендаціях до кожного навчального заняття.

Мета дослідження: проаналізувати доцільність використання раціональних методів і прийомів навчання залежно від дидактичних завдань підготовчого, основного та заключного етапів практичного заняття з анатомії людини;

конкретизувати застосування відповідних інтерактивних методів, які виконують функцію проблемного навчання;

охарактеризувати необхідні умови для успішного їх використання.

Матеріали і методи: вивчення законодавчих і нормативно-правових документів, аналіз психолого-педагогічної літератури; узагальнення, порівняння, спостереження, теоретичне обґрунтування із застосуванням аналізу, синтезу і формування висновків.

Результати дослідження та їх обговорення

Організація навчального процесу на кафедрі анатомії людини відбувається відповідно до вимог внутрішнього забезпечення якості освіти в НМУ імені О.О. Богомольця, яке базується на системі управління якістю (СУЯ) за вимогами стандарту ISO 9001:2008, що підтверджено отриманням Університетом відповідного сертифіката в червні 2015 року.

Оскільки контингент студентів перших курсів, які вивчають базові медичні дисципліни, не завжди професійно зорієнтований і студенти приходять у нове освітнє середовище, важливою є роль викладача, який має здійснювати свою науково-педагогічну діяльність у кількох напрямках – навчальному, методичному, дослідницькому, виховному. Саме тому одним із найважливіших факторів у формуванні якості освітнього процесу в Університеті й на кафедрі є компетентність викладача: професійна (спеціальна і предметна), педагогічна, методична, психологічна, наукова, а також чітке виконання функціональних посадових обов'язків відповідно до Статуту Університету і «Положення про кафедру». Зазначені здатності науково-педагогічного працівника знаходять відображення в плануванні його роботи в індивідуальному річному плані, де відображена його участь у всіх процесах з організації навчання та виховання студентів на кафедрі. Аудиторські перевірки кафедри за завданням ректорату, посеместрове звітування на методичних нарадах кафедри, фіксація науково-педагогічної діяльності викладача у відповідних журналах кафедри, передбачених СУЯ, дозволяють виконати важливі вимоги процесного підходу до діяльності викладача: планування, виконання, контроль і постійне вдосконалення його роботи.

Важливою передумовою результативного навчання студентів першого курсу на кафедрі є системні заходи з їх адаптації до навчання в Університеті та організаційно-методичні прийоми щодо вивчення фундаментальної дисципліни природничо-наукового циклу – анатомія людини, ознайомлення з системою організації та методичними посібниками кафедри з самостійної роботи. Це, перш за все, поінформованість студентів на кафедрі з першого навчального заняття про наявність на сайті кафедри електронних навчально-методичних матеріалів для

викладання та учіння, таких як: робочі навчальні програми з дисципліни, тематичні плани навчальних занять, чинна на кафедрі система оцінювання результатів навчання студентів під час поточного та підсумкового модульного контролю, переліки теоретичних питань і практичних навичок до кожного модуля навчальної дисципліни, методичні рекомендації до практичних занять, матеріали до їх візуалізації, надані клінічними кафедрами Університету, що сприяє інтеграції з клінічними кафедрами, вмотивовує та забезпечує методично студентів до вивчення конкретних тем дисципліни [4, с.93-96]. Зазначені навчально-методичні матеріали за темами практичних занять наявні в папці кожного викладача кафедри та в старост академічних груп, що сприяє уніфікації викладання дисципліни і формуванню партнерських відносин між викладачами і студентами, взаємній відповідальності двох суб'єктів навчання за його результати. На практичних заняттях викладачі заохочують студентів до інтерактивного використання складових електронного навчально-методичного комплексу: конкретних методичних рекомендацій, переліку теоретичних питань і практичних навичок до модуля, відповідних матеріалів із візуалізації. Наприклад, при вивченні розділу «Ангіологія» доцільно, крім анатомічних препаратів, використання студентами на власних електронних приладах зображення судин відповідних ділянок тіла людини, отриманих методами спіральної комп'ютерної томографії, МР-ангіографії, рентгенографії тощо, які розміщені на сайті кафедри і допомагають, поруч з анатомічними препаратами, візуалізувати викладання навчального матеріалу. Це спрямує студентів до формування основ клінічного мислення і, на думку працівників університету Лідсу (Великобританія), з яким НМУ іменні О.О. Богомольця співпрацював за міжнародним проектом Tempus Mumeena [5, с.24-33], підкреслить вагомість вивчення теми навчального заняття для застосування під час клінічної практики, а також виробить звичку в студентів використання електронних навчальних пристроїв для самостійного навчання в позааудиторний час.

Зазначені вище організаційно-методичні підходи до навчання є базовими для раціонального використання палітри методів і прийомів під час викладання анатомії людини. «Методи навчання – це впорядкована діяльність викладача і студентів, яка включає в себе систему компонентів і спрямована на розв'язання навчальних завдань на занятті» [6, с.12-35]. Вибір викладачами кафедри анатомії методів і прийомів навчання відповідає цільовому призначенню відповідного етапу заняття: початкового, основного, заключного. Це, перш за все, словесні методи навчання, такі як вступна бесіда, вступний і поточний інструктаж, консультація з окремих питань та їх пояснення, навчальна дискусія. Важливими для організації роботи студентів на основному етапі заняття є наочні методи навчання з використанням анатомічних препаратів, муляжів, фантомів, таблиць, атласів, демонстрацій на електронній дошці. Зазначені методи спрямовані на формування в студента просторового уявлення про органи людського тіла та формування підґрунтя для засвоєння наступних природничо-наукових дисциплін, основ клінічного мислення.

Особлива роль у формуванні основ професійних (предметних) компетентностей належить інтерактивним методам навчання: кейс-методу, методам «мозкового штурму», практичній роботі та проведенні ділової гри в малих групах, фронтальному опитуванню студентів.

Кейс-метод, як метод конкретних ситуацій або випадків, доцільно використовувати на практичних заняттях з анатомії людини, якщо опанування теми потребує знання і розуміння матеріалу кількох попередніх занять. Він розглядається як дидактичний інструмент, що дозволяє вирішувати практичні завдання із застосуванням теоретичних знань і практичних навичок. Наприклад, під час вивчення теми заняття «Утворення і шляхи циркуляції спинномозкової речовини» доцільно використати кейс «Клінічне дослідження хворого виявило порушення утворення і відтоку спинномозкової рідини, що призвело до певних неврологічних симптомів. Які анатомічні структури задіяні в цьому процесі?» Для розв'язання зазначеної проблеми студенти мають продемонструвати знання, розуміння і вміння аналізувати навчальний матеріал трьох попередніх практичних занять із розділу «Центральна нервова система», показати вміння синтезувати, дискутувати й аргументувати свої пропозиції.

Використання методу «мозкового штурму» дозволяє викладачу отримати за короткий час велику кількість варіантів відповідей студентів на проблемне питання, виявити рівень їхньої практичної підготовки, дати можливість студентам обмінятися ідеями та поглядами, які допоможуть вирішити проблемну ситуацію. Наприклад, групі пропонується під час основного етапу заняття розв'язати таку проблему: «У хворой дитини 5 років за результатами клінічного дослідження виявлена незарощена артеріальна протока. Необхідне оперативне втручання для ліквідації цієї вади розвитку – перев'язка незарощеної протоки. Що потрібно враховувати хірургу в підготовці до оперативного втручання?» Для розв'язання цієї проблеми перед студентами ставлять низку запитань: 1) У який період розвитку дитини і які судини з'єднує артеріальна протока? 2) Які анатомічні утвори необхідно знати для оперативного втручання: кровообіг плода; середостіння; судини малого і великого кіл кровообігу; гілки блукаючого нерва тощо.

Відповіді на ці запитання є інструментом формування низки загальних компетентностей: уміння працювати в групі, бути креативним, висловлювати свою думку й ідеї, вміння комунікувати, приймати рішення.

Значною мірою сприяє поглибленню теоретичної та практичної підготовки на заняттях з анатомії людини метод «малих груп». Наявність у викладача достатньої кількості анатомічних препаратів, муляжів дозволяє під час основного етапу сформувати групи з 3-5 студентів, які опановують матеріал із використанням ілюстративних та інформативних методів навчання, взаємоконсультування між студентами та консультування викладачем, що передбачено організацією навчання за 5 монодидактичною системою. Під час учіння студенти, спілкуючись між собою та з викладачем, опановують низку навичок: співпраці в групах, взаємодії, прийняття рішень. Досвід свідчить, що навчання малими групами значно активізує пізнавальну діяльність студентів, мотивує їх до самовираження й активного учіння, розвиває лідерські якості. Під час роботи в малих групах використовується також метод дискусії, що сприяє виробленню вміння аргументувати і відстоювати свою думку.

Реалізація адекватних методів і прийомів навчання на різних етапах практичних занять здійснюється з метою опанування студентами поетапних когнітивних вмінь, що визнанні в міжнародному освітньому середовищі та відповідають класифікації інтелектуальної поведінки, яка розроблена під керівництвом Б. Блума [6, с.61-63]: запам'ятовування, розуміння, використання, аналіз, синтез, оцінювання, творчість.

Використання на підсумковому етапі заняття методу дискусії дозволяє обговорити й оцінити підсумки виконання завдань на практичних заняттях, які визначені в методичних рекомендаціях. Цей метод вимагає продуманості та ґрунтовної попередньої підготовки студентів. Щоб дискутувати, необхідно добре знати предмет дискусії, вміти виражати свої думки, аргументувати їх. Це сприяє поглибленню знань із даної теми, впорядкуванню і закріпленню їх. Дискусія передбачає, перш за все, глибоке розв'язання проблеми, уточнення та переконливість своєї позиції, аргументування своєї точки зору, вміння відстояти її.

Важливе місце під час самостійної роботи студентів та під час основного етапу практичних заняттях має метод візуалізації, що належить до наочних методів навчання і передбачає вміння знаходити на анатомічних препаратах відповідний орган, конкретизувати його скелетотопію, синтопію і голотопію, визначати, за яким принципом побудований орган: трубчастий, паренхіматозний тощо; демонструвати зовнішню будову й аналізувати окремі деталі будови, оцінювати його внутрішню будову у зв'язку з функцією; вміти порівняти отримані знання на трупному матеріалі, схемах, малюнках, муляжах, планшетах, атласах і на живих об'єктах, застосовуючи дані рентгеноанатомії, УЗД-сканування, томографії, теплографії, судинографії, методик контрастного дослідження та інше.

Висновки

1. Зважаючи на важливу роль викладача у впровадженні нових освітніх технологій, доцільно створювати портфоліо викладача з відображенням його науково-педагогічних досягнень, забезпечувати належні умови для індивідуального підвищення кваліфікації викладачів, розробляти критерії об'єктивної оцінки рівня психолого-педагогічної підготовки науково-педагогічних працівників та способи заохочення за успіхи в роботі.

2. Використання раціональних методів і прийомів навчання, в тому числі – інтерактивних методів, з урахуванням етапів навчального заняття, дозволяє застосовувати на всіх рівнях організації навчального процесу дієву систему зворотного зв'язку – «feedback» – як важливу складову європейської освіти, що сприяє залученню студентів як партнерів, активних співучасників процесу викладання та засвоєння, корекції та вдосконалення змісту і форм навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бедь В. Компетентнісний підхід в процесі модернізації ВНЗ / В. Бедь, М. Артьомова // Український науковий журнал. Освіта регіону політологія, психологія комунікації. – 2011. – № 5. – С. 43.
2. Tuning Education Structures in Europe. – URL: <http://tuning.unideusto.org/tuningeu>
3. Довідник користувача Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) / упоряд.: Фініков Т.В. [та ін.]; за ред. І. О. Вакарчука. – К. : Україна, 2009. – 160 с. Укр., англ.
4. Остапюк Л. І. Удосконалення освітнього процесу в університеті з врахуванням сучасної парадигми вищої освіти / Остапюк Л. І., Синицька А. М., Тимошенко І. О. // Клінічна та експериментальна патологія. – 2017. – Т. 16, №2 (60), ч.2. – С. 22.
5. Олле тен Кате, Марія ван Лон, Гаяне Сімонія. Модернізація медичної освіти шляхом формування клінічного мислення кейс-методом //Університет Лідсу, Великобританія, 2014; переклад укр. – 217 с.
6. Філоненко М.М. Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу: методичні рекомендації для викладачів та здобувачів наукового ступеня доктора філософії (Phd) ВМ(Ф)НЗ України / М. М. Філоненко. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – с. 88.